

JARI EEROLA

Pohjoisvepsäläinen musiikkiperinne varhaisissa lähteissä

Johdanto

Folkloristi ja tietokirjailija Lassi Saressalo¹ toteaa kirjoituksessaan, että ”vepsän kansa on nykyisin elävistä itämerensuomalaisista kansoista suomalaiselle yleisölle, ehkä kaikkein tuntemattomin”. Pietarin kaakkoispuolen metsissä, jokivarsilla ja Äänisen lounaisrannikolla asustava alueellisesti hajanainen kansa on ollut pääasiassa kielentutkijoiden ja Karjala-romanttikojen mielenkiinnon kohteena. Syitä siihen, miksi vepsäläiset ovat olleet pääasiassa kielentutkijoiden kiinnostuksen kohteena, voidaan esittää muutamia. Ensinnäkin vepsäläisten löytyminen, jolla viitataan A. J. Sjögrenin vuoden 1824 tutkimusmatkaan, osui ajankohtaan, jolloin Suomessa haluttiin kehittää omaa kirjakieltä. Vepsä nähtiin eräänlaisena turmeltumattomana alkusuomena, josta ajateltiin saatavan suuntaviivoja suomen kielen kehittämiseen.² Muun muassa D. E. D. Europaeus kirjoitti, että ”Wepsän kielessä näkyy kieleemme luonto alkuperäisessä säännöllisyydessänsä”.³

Kielentutkijoiden ensimmäiset kokemukset eivät kuitenkaan olleet sellaisia kuin he olivat toivoneet. Esimerkiksi Elias Lönnrot ja August Ahlqvist toivat kirjoituksissaan esiin sen, että vepsäläiset olivat jo tyystin venäläistyneet.⁴ Lisäksi Ahlqvistin mukaan vepsäläisillä ei näyttänyt olevan lainkaan omakielisiä lauluja, vaan lauluja oli laulettu jo kauan venäjän kielellä. Mikä näiden kirjoitusten vaikutus on ollut yleisesti vepsäläisten tutkimukseen, ei voida tietää. Voidaan kuitenkin esittää arvailuja. Esimerkiksi Lauri Kettunen kirjoittaa muistelmissaan, että ”Kansanrunoutta, huomaan ilokseni, on vepsäläisillä runsaasti ja on ilmeisesti aina ollut, vastoin yleistä luuloa”.⁵ Kirjoituksesta tulee esiin se, että ensimmäisten Vepsän matkaajien negatiivissävytteinen kirjoittelu saattoi luoda vaikutelman, että vepsäläisten musiikkiperinne oli tyystin venäläistynyt.

Toinen syy kielentutkijoiden intoon vepsäläisiä kohtaan saattoi olla myös siinä, että vepsäläisiä ei oltu aikaisemmin tutkittu, joten syntyi kilpailua siitä, kuka ensimmäisenä

1 Saressalo 2005, 9.

2 Ks. Anttila 1931, 185.

3 Niemi 1903, 74.

4 Lönnrot 1902, 197; Ahlqvist 1859, 107.

5 Kettunen 1945, 292–293.

keksisi jotain uutta. Tämä on ehkä yhtenä syynä myös siihen, että monet varhaisista aineistoista ovat jääneet vain kielentutkijoiden tietoon. Tällä viitataan esimerkiksi E. N. Setälän aineistoon, jonka mukana koko A. O. Väisäsen tallentama laulu- ja itkuvirsiaineisto hautautui pitkiksi ajoiksi.⁶

Kolmas ja ehkä merkittävin tekijä musiikkiperinteen tutkimuksen kannalta on ollut se, etteivät tutkijat löytäneet vepsäläisiltä klassiseen kalevalamittaan pohjaavaa runoutta.⁷ Tästä syystä vepsäläisten tutkiminen ikään kuin jäi pelkästään kielentutkijoiden kohteeksi Suomessa. Muutosta ei aiheuttanut sekään, että esimerkiksi Kettusen mielestä vepsäläisistä lauluista oli löydettävissä kalevalaisia nelipolvisia trokeita.⁸

Vuosina 2004–2009 selvitin eri arkistojen aineistoja, ja tätä työtä olen myös jatkanut väitöstyöni jälkeen. Työni yhteydessä on tullut ilmi, että kielentutkijoiden aineistoissa on paljon musiikkiperinteeseen liittyvää materiaalia, joka on usein jäänyt hyödyntämättä. Aineistoa on kertynyt esimerkiksi niin, että tutkijoilla on ollut tapana pyytää haastateltavia esittämään lauluja haastattelun loppuksi. Toisaalta tämä on ollut normaalia kielennäytteiden keruuta, sillä laulut toimivat myös kielennäytteinä. Artikkelissani käsittelen sitä, mitä tietoa musiikkiperinteestä tallentui varhaisten kielentutkijoiden kielennäyteaineistojen mukana arkistojen kätköihin. Pääpaino tarkastelussa on pohjoisvepsäläisiin liittyvässä aineistossa.

Vepsäläiset

Vepsäläiset kuuluvat suomalais-ugrilaisiin kansoihin ja heidän kielensä luokitellaan suomen lähisukukieliin. Vepsän kieli onkin sukulaisuutensa vuoksi kiinnostanut kielentutkijoita jo aina 1800-luvun alusta alkaen, jolloin A. J. Sjögren ilmoitti tavanneensa tutkimusmatkallaan ihmisiä, jotka kutsuivat itseään vepsäläisiksi.⁹ Vepsäläisten löytymisellä on yleensä tarkoitettu sitä, että ennen A. J. Sjögrenin vuoden 1824 tekemää tutkimusmatkaa uskottiin, että vepsäläiset olivat sulautuneet muihin kansoihin erityisesti venäläisiin jo kauan sitten. Uskomukset pohjautuivat venäläisten aikakirjojen eli kronikoiden kirjoitusten tulkintoihin. Näistä tunnetuimmassa *Nestorin kronikassa*, joka on kirjoitettu noin 1000 vuotta sitten, mainitaan *vesit*, joiden on uskottu viittaavan vepsäläisiin. Kronikan tapahtumat ajoittuvat maailman luomisesta aina vuoteen 1116. *Vesit* katoavat aikakirjan teksteistä noin 1000-luvun kohdalla ja tämän uskottiin viittaavan koko väestön vähittäiseen sulautumisprosessiin.¹⁰

Vaikka vepsäläisistä jo kirjoiteltiin heti Sjögrenin tutkimusmatkojen jälkeen,¹¹ kesti vielä useita kymmeniä vuosia ennen kuin vepsä nimenä vakiintui. Muun muassa Lönnrot

6 Ks. Eerola 2012, 102.

7 Heikkinen 2006, 47; Salve 2005, 103.

8 Kettunen 1945, 292–293.

9 Sjögren 1955, 114–115.

10 Nestorin Kronikka 1994 [1116], 17.

11 Ahlqvist ja Basilier kritisoivat Sjögreniä.

ja Ahlqvist käyttivät teoksissaan venäjällä esiintynyttä *tšuudi*-nimitystä,¹² jonka on yleisesti ottaen tulkittu tarkoittavan muun muassa kaikkia itämerensuomalaisia kansoja.¹³

Tunkelon mukaan D. E. D. Europaeuksen vaikutuksesta vepsä- ja vepsäläiset-termit vähitellen syrjäyttivät *tšuudi*-sanana käytön tieteellisissä kirjoituksissa.¹⁴ Vepsäläisten tutkimuksessa oltiin tässä vaiheessa ehditty jo 1900-luvun puolelle. Venäjällä Novgorodin kuvernementissa virallisissa tilastoissa vepsäläisistä käytettiin nimitystä *tšuharit* aina vuoteen 1926 saakka.¹⁵

Nykyään vepsäläisiä arvioidaan olevan noin 6000. Luku perustuu vuonna 2010 tehtyyn väestölaskentaan ja sen jälkeiseen kehitykseen.¹⁶

Vepsäläisten asuinalueista puhuttaessa käytetään usein kielentutkijoiden tekemää jakoa, jossa vepsäläiset jaetaan murre-erojen perusteella kolmeen ryhmään: etelä- ja keskivepsäläisiin sekä pohjoisen äänisvepsäläisiin. Pohjoisvepsäläiset asuvat Karjalan tasavallassa Äänisen lounaisrannalla olevalla kapealla alueella. Keskivepsäläisten asuinalueet sijaitsevat Leningradin ja Vologdan lääneissä. Etelävepsäläiset kuuluvat asuinalueidensa mukaan Leningradin läänin Boksitogorskin kuntaan.¹⁷

Ensimmäiset matkat ja niiden merkitys

Sjögren kävi kolme kertaa vepsäläisten luona: vuonna 1824 Novgorodin kuvernementin rajalla etelävepsäläisten asuinalueilla¹⁸, vuonna 1826 pohjoisvepsäläisten ja vuonna 1828 uudestaan etelävepsäläisten alueilla.¹⁹

Sjögren ei todennäköisesti tallentanut vepsäläisiltä lauluja tai runoja. Esimerkiksi Niemen²⁰ kokoamassa A. J. Sjögrenin kansanrunokokoelmassa ei esiinny vepsäläisiä runoja tai lauluja. Kuten Sjögren itsekin kirjoittaa, hänen merkityksensä vepsäläisten tutkimisen kannalta on ollut lähinnä se, että hän sai muiden tutkijoiden mielenkiinnon kohdistumaan suomalaisten kansanheimoihin.²¹ Toisaalta Sjögrenillä tuntui olevan voimakas vaikutus siihen, miten hänen tapaamiinsa *tšuidilaisiin* suhtauduttiin. Erityisesti tämä tulee esiin August Ahlqvistin²² ja Hj. Basilierin²³ kirjoituksista, jotka kritisoivat Sjögreniä siitä, ettei tämä uskaltanut myöntää, että hänen tapaamansa *tšuidilaiset* olivat vepsäläisiä. Kirjoitusten perusteella näyttää siltä, että Sjögrenillä on ollut vaikutusta

12 Lönnrot, Elias 1853; Ahlqvist, August 1859.

13 Ks. Riho Grünthal 1997, 171. Ks. myös Saressalo 2005, 15–16.

14 E. A. Tunkelo 1946, 1.

15 Strogaltšikova 2005, 211.

16 <http://www.perepis2002.ru/index.html?id=86> (luettu 10.10.2016).

17 Kotshkurkina 2005, 30.

18 Sjögren 1955, 114.

19 Sjögren 1955, 129–130.

20 Niemi 1898.

21 Sjögren 1955, 139.

22 Ahlqvist 1986 [1859], 105–106.

23 Basilier 1890, 40–45.

myös kronikoiden tulkintoihin, joiden mukaan ves-kansaan liittyvien kirjoitusten loppuminen tarkoitti sitä, että kansa oli hävinnyt.

Voidaan sanoa, että Elias Lönnrot oli oikeastaan ensimmäinen, joka varsinaisesti tutki vepsän kieltä. Lönnrot teki kaksi aineistonkeruumatkaa vuosina 1842 ja 1845, joiden pohjalta syntyi vuonna 1853 hänen väitöskirjansa *Om det nord-tchudiska språket*. Teoksessa on hyvin epämääräisesti mainittu, mistä kylistä näytteet on saatu tai mihin kyliin matkat suuntautuivat. Johdannosta selviää, että ensin Lönnrot oli pohjoisvepsäläisten luona ja myöhemmin etelävepsäläisten luona. Jälkimmäisellä matkallaan Lönnrot tallensi lauluja, jotka muistuttivat tyypillistä suomalaista runolaulua. Näiden tutkiminen kuitenkin jäi, sillä pohjoisvepsän murteen tutkiminen vei paljon aikaa.²⁴

August Ahlqvist teki kaksi kuukautta kestäneen Vepsän matkan vuonna 1855 kesällä. Matkan pohjalta syntyi vuonna 1859 tutkielma vepsän kielestä.²⁵ Ahlqvist ei ollut kiinnostunut vepsäläisten lauluista, sillä ne olivat liian tyypillisiä ja rumia.²⁶ Aimo Turusen mukaan synnä on saattanut olla myös se, että Ahlqvistille kelpasi vain kalevalainen runo.²⁷

E. N. Setälän Vepsän matkat

Varsinainen vepsän kielen tutkimus alkoi, kun E. N. Setälä kiinnostui vepsästä. Setälä teki ensimmäisen matkansa vuonna 1888 Juho Kalan kanssa. Setälä kuitenkin palasi Suomeen välillä suorittamaan asepalvelusta, joten Kala jäi yksin tekemään kielennäytteiden keruuta.²⁸ Kenttämatkan aineistosta tuli valtava ja osa siitä on kadonnut. E. A. Tunkelo kokosi aineiston, ja se julkaistiin vuonna 1951.²⁹

Setälän kielennäytekokoelma sisältää paljon haastatteluja, jotka käsittelevät muun muassa häiden ja jouluajan viettoa. Monet näistä kuvauksista liittyvät laulamiseen välillisesti. Hääkuvauksissa tuodaan esiin muun muassa se, että häissä on laulettu pääasiassa venäjäksi ja usein uskonnollisia lauluja. Toisaalta kuvauksissa ei erikseen mainita sitä, milloin ja mitä lauluja on laulettu omalla kielellä.

Kielennäytteiden joukossa on nimekkeellä ”runoja, lauluja ja hokuja” 123 näytettä. Näyteistä on usein vaikea erottaa sitä, milloin kyseessä on laulu. Joissakin tapauksissa alaviitteessä on maininta laulamisesta, kuten esimerkiksi: ”Kärnän tyttöjen ja lasten lauluja”.³⁰

Setälän kielennäytteissä esiintyy myös *lounda*- eli laulaa sana, jonka venäläisperäinen *pajatada* on syrjäyttänyt.³¹ On mahdollista, että *pajatada* (laulaa) on uudempi lainasana

24 Lönnrot 1853, 2.

25 Anteckningar i Nordtschudiskan.

26 Ahlqvist 1859, 41.

27 Turunen 1977, 242.

28 Tunkelo ja Peltola 1951, IV.

29 Tunkelo ja Peltola 1951, Näytteitä äänis- ja keskivepsän murteista.

30 Tunkelo ja Peltola 1951, 98.

31 Tunkelo ja Peltola 1951, 143.

ja lounda on todennäköisesti ennen tarkoittanut kaikkea laulamista. Lounda-sanalla on jo pitkään tarkoitettu vain kukon laulamista.

Näytteiden joukossa on myös melko tarkka kuvaus *besedoiden* vietosta. Perinne on kadonnut kokonaan 1930-luvun jälkeen. Besedoilla, joista Setälä käyttää termiä illatsut, on ollut tärkeä merkitys omakieliselle musiikkiperinteelle. Setälän tekemän kielennäytehaastattelun perusteella besedoiden järjestelyistä ovat vastanneet nuoret naiset. He ovat vuokranneet tai hankkineet pirtin ja laittaneet sen kuntoon juhlia varten. Varsinaiset juhlat ovat alkaneet, kun tytöt ”laulavat kaikenlaisia lauluja, lujalla äänellä, täydellä suulla sen tähden, että nuoret miehet kuulisivat, että on illatsut”. Haastattelun mukaan lauluja on esitetty venäjän kielellä. Illatsuissa naimattomat nuoret naiset ja miehet ovat kohdanneet ja mahdollisesti muodostaneet pareja. Juhlien keskeinen toimintamuoto on liittynyt tanssiin ja laulamiseen.³²

Setälä vieraili Äänis- eli Pohjoisvepsässä Šokšun, Šoutjärven, Matvenjaselän, Kalajoen ja Kaskesojan kylissä sekä useissa Keskivepsän kylissä kuten Šimjärvellä, joka lakkautettiin 1950-luvulla perspektiivittömänä. Vuonna 2014 kävin kenttämatkalla katsomassa, miltä Šimjärven kylä näyttää nykyään. Paikalla oli muutama talon raunio ja tiet olivat metsittyneet niin, että tavallisella henkilöautolla oli vaikea päästä perille. Kylästä ei ollut jäljellä juuri mitään.

Setälä teki myös toisen Vepsän matkan vuonna 1916. Tälle matkalle hän palkkasi avustajakseen A. O. Väisänen, koska tämä osasi venäjän kielen ja hallitsi valokuvauksen sekä äänittämisen. Matkan vaiheista Väisänen kirjoitti *Uuteen Suomettareen* viisiosaisen matkakertomuksen.³³ Matkan tunnelmista on kuvaus myös *Kalevalaseuran vuosikirjassa*, missä Pertti Virtaranta haastattelee Väisästä tämän Vepsän matkasta.³⁴

Setälän toinen Vepsän matka keskittyi keski- ja etelävepsäläisiin kyliin ja oikeastaan melko pienelle alueelle verrattuna hänen edelliseen matkaansa. Olen käsitellyt tätä matkaa aikaisemmissa kirjoituksissani.³⁵

Lauri Kettunen

Lauri Kettunen on julkaissut useita kielennäytejulkaisuja sekä vepsän kielen tutkimuksia. Kettunen on tehnyt kolme kenttämatkaa vuosina 1917, 1918 ja 1935.³⁶ Pääasiassa matkat ovat suuntautuneet etelä- ja keskivepsään ja vain yhden kerran pohjoisvepsän alueelle vuonna 1934.

Kettusen kolmannen matkan tarkoitus oli hankkia lisää materiaalia lähinnä muista vepsän murteista. Kettusen mukana matkalle lähtivät myös vepsän kieleen perehtyneet Lauri Posti ja Paavo Siro. Heidän lisäksi mukana olivat etnografi Martta Palvadren

32 Tunkelo ja Peltola 1951, 327–330.

33 Väisänen 1916.

34 Väisänen 1969.

35 Eerola 2012, 102–103; 2007, 130–137.

36 Ks. Eerola 2007, 137–140.

ja inkeriläinen opettaja Matti Hämäläinen. Kettunen kiittää julkaisussaan Venäjän Suomen-lähettilästä ministeri Steiniä, joka sai hankittua luvat suomalaisille tutkijoille.³⁷

Ryhmä kävi pohjoisvepsäläisissä kylissä elo-syyskuun taitteessa ja kylät, joista julkaisuun on tehty merkintöjä, ovat Pervakei, Pagast ja Kaleg (Kalajoki). Kirjan parasta antia musiikintutkijan kannalta ovat useat kymmenet muistiinmerkityt laulut suomennoksineen. Toisaalta tässäkin julkaisussa ei ole eritelty lauluja sananparsista tai houista, eikä siis aina ole varmaa, milloin kyseessä on laulu ja milloin ei.

Vepsän kielen äännehistoria

Vepsän kielen äännehistoria -teoksesta ei syyttä sanota, että se on E. A. Tunkelon pääteos.³⁸ Lähes tuhatsivuinen kirja käsittelee muun muassa vepsän murteiden eroavaisuuksia, vepsäläisten asuinalueita ja väestön kehitystä, äänneiden kestoa ja muutosta sekä venäjän kielen vaikutusta. Tunkelon teos perustuu pääasiassa hänen Kettuselta saamaansa aineistoon. Setälältä hän oli saanut luvan käyttää tämän Vepsän matkojen aineistojen kopioita. Vuonna 1939 Setälän kuoltua Tunkelo sai käyttöönsä loput Setälän aineistosta. Tunkelo teki aineistonkeruumatkan vuonna 1932, jonka lisäksi hän kävi kaksi kertaa vuonna 1942 ja 1943 kielen tarkistuskäynneillä Äänisen rannikolla. Näistä matkoista ei ole paljon tietoa julkaistu. Tunkelon vuoden 1932 matka kesti kolme viikkoa ja se suuntautui Pohjois-Vepsään Äänisen rannikolle.³⁹

Tunkelon tutkimusaineistoa säilytetään Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistossa. Alustavan tutkimuksen mukaan näissä ei ole lauluja. Olen tehnyt muutamia huomioita, joilla on saattanut olla vaikutusta laulujen julkaisuun. Ennen *Vepsän kielen äännehistorian* syntyä Tunkelo kävi keskustelua julkaisijan kanssa. Yhdessä kirjeessä Tunkelo tiedustelee sitä, että ”Onko julkaisuun otettava rivotkin kielennäytteet?”, johon hän itse vastaa, että ”Kettusen julkaisemain vepsän-näytteiden runsaus tekee tarpeettomaksi painattaa kaikkea vähäpätöistä roskaa”. Ehkä näiden näytteiden joukkoon ovat kuuluneet muun muassa miesten laulammat rivot laulut, joista Venäjällä käytetään käsitettä huligaanilaulut. Aineiston tutkiminen on tällä hetkellä työn alla.

Äänisvepsä aineistonkeruun kohteena

Jatkosodan aikana suomalaiset sotajoukot valtasivat talvisodassa menetetyt alueet Neuvostoliitolta ja etenivät nykyisen Karjalan tasavallan alueiden eteläosaan Syvärille, alueelle, joka yhdistää Äänisen ja Laatokan. Nämä olivat Suomen hallinnassa aina vuo-

37 Kettunen ja Siro 1935, IV–V.

38 Tunkelo 1946.

39 Tunkelo 1946, XVII–XXII.

teen 1944 asti. Vuosien 1941–1944 aikana alueille rakennettiin perusinfrastruktuuria ja perustettiin kouluja. Monia suomalaisia opettajia lähti opettamaan suomen kieltä alueen sukukansoille. Kielentutkijoille alueet tarjosivat mahdollisuuden päästä tutkimaan sukukansojen kieltä. Muun muassa Antti Sovijärvi ja Reino Peltola, E. A. Tunkelo ja Jussi Rainio tekivät kielenkeruumatkoja. Kielenkeruun lisäksi kerättiin muun muassa lauluja.

Sovijärvi ja Peltola tekivät vuonna 1943 viisi viikkoa kestäneen aineistonkeruumatkan pohjoisvepsäläisten alueille. Aineiston perusteella he kävivät 15:ssä pohjoisvepsäläisessä kylässä ja kahdessa keskivepsäläisessä, Šimjärven ja Vinnitsan kylissä. Kummatkin sijaitsevat kymmeniä kilometrejä Syväriltä etelään.⁴⁰ Se, miten matka on onnistunut valloitetujen alueiden ulkopuolelle, ei ole tietoa.

Sovijärven ja Peltolan kenttämätka jakautui kahteen vaiheeseen, joista jälkimmäisellä (12.8.–23.8.) kerralla aineistoa tallennettiin Yleisradion kalustolla. Kielennäytteitä äänitettiin ensin nauhoille, joilta ne jouduttiin kopioimaan niin sanotuille pikalevyille, koska Yleisradio tarvitsi nauhat omaan käyttöönsä. Pikalevyt olivat aikansa suoratalennuslevyjä, joista käytettiin myös nimitystä lakkalevy tai esimerkiksi broadcast transcription disc.⁴¹ Ääni kaiverrettiin suoraan levyn pinnalla olevaan lakkakerrokseen.⁴²

Sovijärvi ja Peltola kirjoittavat julkaisunsa esipuheessa, että ”toistuvasti samoja kohtia kuunneltaessa levyjen ääniura nopeasti kului”. Tämä teki kuuntelemisen paikoin mahdottomaksi. Lisäksi he kirjoittavat, että säilytysolosuhteiden vuoksi levyt ovat nykyisin kuunneltavaksi käyttökelvottomia.⁴³ Vuonna 2006 kartoittaessani Kotuksen vepsäläisäänitteitä kävikin ilmi, että koko aineisto oli ehditty kopioida ilmeisesti Sovijärven ja Peltolan tietämättä. Kun vuonna 2014 kyselin lupaa julkaista aineiston äänitteitä, tuli ilmi, että myös alkuperäiset lakkalevyt olivat löytyneet. Levyt olivat edelleen niin hyvässä kunnossa, että koko aineisto oli digitoitu vuonna 2010 ja vain muutama levy oli tuhoutunut niin, ettei digitointia voitu tehdä. Säilynyt aineisto on kaikin puolin hyvälaatuista.

Sovijärven ja Peltolan aineistoa on äänitteillä noin 200 minuuttia ja se sisältää muun muassa kertomuksia, lauluja, itkuja ja tarinoita. Aineiston kaikkien laulujen sanat on saatu mukaan aineistoon liittyvään vuonna 1982 julkaistuun Äänisvepsän näytteitä -teokseen. Kirjassa ei ole nuotteja, eikä musiikin luokitteluun ole otettu kantaa. Myöskään näytteiden esittämisestä laulaen ei ole mainintaa kuin muutamassa tapauksessa, esimerkiksi ”laulaja tuntematon”.⁴⁴

Äänisvepsän näytteitä -teoksen merkitys musiikintutkijalle muuttuu löytyneitten äänitteiden kautta. Kirjassa on noin 60 laulua, joista kymmenen on itkuja. Osa näytteistä on *Vepsäläisiä lühüdäpajoja* -kirjassa, joka ilmestyi syksyllä 2016.

40 Sovijärvi ja Peltola 1982, II–1.

41 https://en.wikipedia.org/wiki/Transcription_disc (luettu 2.9.2016).

42 Sovijärvi ja Peltola 1982, III–III.

43 Sovijärvi ja Peltola 1982, III–IV.

44 Sovijärvi ja Peltola 1982.

Elämää vepsäläiskylissä

Opettajia värvättiin lehti-ilmoituksin valloitetuille alueille Itä-Karjalaan viemään koulusivistystä. Muun muassa Hilppa Lilja kiinnostui asiasta ja hän lähti vuonna 1941 Soutjärvelle (Šoutarv), josta sitten matka jatkui myöhemmin Mäki-kylään (Mägi) ja sieltä Ruoppaojalle (Ropei). Erkki Ala-Könni⁴⁵ vuonna 1978 ja Sirkku Tanner⁴⁶ vuonna 1973 ovat haastatelleet Liljaa tämän kokemuksistaan vepsäläiskylissä, joissa hän oli vuoteen 1944 asti. Haastattelujen äänitteitä säilytetään Tampereen yliopiston Perinnearkistossa.

Liljan mukaan Vepsäläiset olivat köyhiä eikä kouluja ollut. Lapset osasivat suomen kieltä, koska sitä oli opetettu koulussa ennen sotia. Kansa oli hyvin taikauskoista. Taikauskoon oli lisäksi sekoittunut ortodoksinen uskonto. Kuolleisuus oli suurta ja lapset kulkivat ilman vaatteita. Kansa oli aikaisemmin elänyt vaurasta elämää, joka oli Neuvostoliiton aikana muuttunut.

Lilja itse oli kiinnostunut kansanperinteestä ja musiikista ja tästä syystä hän oli kirjoittanut muistiin kuulemiaan loitsuja ja lauluja. Liljan mukaan laulu oli tärkeää vepsäläisille ja kansa lauloi paljon ”sellaisia joikuja”. Lapset olivat hyviä laulajia, Liljan mielestä jopa lahjakkaampia kuin suomalaiset lapset.

Haastattelun yhteydessä Lilja laulaa kuulemiaan vepsäläisiä *lühüdpajoja*, kuten ”Harageine harageine” ja ”Lindeine lendelese”. Liljan oman kuvauksen mukaan ”nämä olivat sellaisia pieniä joiun tapaisia lauluja, jotka kertoivat elämän huolista ja iloista”. Kesäisin tytöt lauloivat näitä lauluja kylän raitilla: ”Heillä oli kädet toistensa olkapäillä tai vyötäisillä ja rivistöinä he kulkivat ja lauloivat ja kansa katsoi.” Pojat eivät laulaneet.⁴⁷

Muita Liljan esittämiä lauluja ovat muun muassa ”Istii kana puul”, ”Kut mindei vouk-teine” ja ”Minun milk om”. Samat laulut löytyvät myös Sovijärven ja Peltolan julkaisusta ja äänitteiltä paikallisten esittäminä.⁴⁸

Muita sota-ajan ja sen jälkeen tehtyjä keräyksiä

Ahti Sonninen sai vuonna 1943 tehtäväkseen tallentaa kansansävelmiä Karjalan alueelta Petroskoin ympäristöstä. Keruukomennuksen toteutumisesta vastasi osaltaan Aimo Turunen. Sonninen tallensi sävelmiä myös vepsäläisiltä alueilta: Soutjärveltä ja Vehkaojalta. Näiden tallennusten ongelma on se, että Sonninen on melko epämääräisesti merkinnyt, mistä laulut on kerätty. Lisäksi tallennus on tehty vain korvakuulolta suoraan nuoteiksi ja useista lauluista puuttuvat sanat.⁴⁹

45 Kper AK/4608 ja KperAK/4609.

46 Kper Tanner/Y04971.

47 Kper Tanner/Y04971; Kper AK/4608.

48 Sovijärvi ja Peltola 1982.

49 Leisiö 1978, 24.

Lähinnä kielennäytetarkoituksiin on vepsäläisiltä kerätty useita tunteja haastatte-
luja. Nämä sisältävät usein myös lauluja ja oman elämän kuvauksia. Muun muassa Jussi
Rainio kävi pohjoisvepsäläisissä kylissä sota-aikana ja vuonna 1966. Aimo Turunen on
haastatellut useita vepsäläisiä niin Petroskoissa, Soutjärvellä ja Helsingissä 1960-luvulla.
Vepsäläisiä ovat haastatelleet myös Pertti ja Helmi Virtaranta. Useimmiten haastatel-
tavat ovat olleet pohjoisvepsäläisiä. Suurin osa näistä aineistoista löytyy Kotimaisten
kielten tutkimuskeskuksen äänitearkistosta.

Vuonna 2014 tuli esiin, että Lauri ja Anneli Hongolla olisi iso vepsäläisaineisto. Sain
käsiini aineiston ja se digitoitiin Tampereen yliopistolla. Aineisto sisältää vuoden 1990–
1991 kenttämatojen äänityksiä, jotka on tehty lähinnä keskivepsäläisiin kyliin. Lauri
Hongolla oli ilmeisesti tarkoituksena alkaa tutkia vepsäläisten folklorea ja erityisesti
itkuperinnettä, mutta Hongon kuolema keskeytti tutkimuksen. Aineistoa säilytetään
Turun yliopistossa ja se on selvityksen alla.

Pohdintaa

Tekemieni tutkimusten pohjalta on todettava, että laulaminen on ollut hyvin tärkeä osa
vepsäläisten elämää. Vepsäläisillä on myös aina ollut ja on edelleen omakielistä musiik-
kiperinnettä. Myös kielentutkijoiden matkakertomuksissa mainitaan aina laulaminen
yhtenä kulttuurin piirteenä, vaikka vepsäläisten musiikkiperinteeseen ei ole aina suh-
tauduttu myötämielisesti.

Vepsäläinen musiikkiperinne on kokenut suuria muutoksia varsinkin 1930-luvun lop-
pupuolella. Venäjällä kommunistiset aatteet levisivät myös syrjäseuduille, ja näiden seu-
rauksesta kirkkoja tuhottiin ja tilalle perustettiin yleishyödyllisiä kulttuuritaloja. Tämä
vaikutti erityisesti vepsäläisten omiin perinteisiin ajanviettopoihin. Suuri vaikutus
koko lauluperinteelle on tapahtunut beseda- eli illatsutperinteiden loputtua. Tarkkaa päi-
vää perinteiden loppumiselle ei voi sanoa mutta vähittäinen hiipuminen on alkanut 1930-
luvun lopulla. Besedoilla naiset lauloivat omakielisiä lauluja ja niissä tanssittiin.

Omakielisten laulujen hiipumisesta vauhditti myös se, että 1930-luvulla perustettiin
muun muassa Pohjois-Vepsään Soutjärvelle kuoro. Kuoroja perustettiin vähitellen myös
muualle. Nykyään kuorotoiminta on laajentunut niin, että varsinaisen kuoron lisäksi
Soutjärvellä on veteraanikuoro, jossa laulavat eläkkeellä olevat entiset varsinaisen kuor-
on jäsenet. On siis mahdollista, että kuorolaiset alkoivat saada kuorossa muodollista
musiikkikasvatusta ja näin ollen laulutyö alkoi vaihtua kohti perinteistä venäläistä lau-
lutyöä, vaikka kuorossa laulettiin vepsäläisiäkin lauluja. Kuorojen johtajat ovat olleet
venäläisiä.

Venäjällä 1930-luvulla tapahtui myös voimakas muutos kohti suvaitsemattomampaa
aikaa erityisesti vähemmistöjä kohtaan. Tilannetta kuvaa myös se, että vepsänkielisten
kirjojen julkaiseminen ja opetus vepsän kielellä lopetettiin vuoden 1937 lopulla. Muutos-

ten vauhti oli nopeaa, sillä vepsän kirjakielen opettaminen aloitettiin Neuvostoliitossa vuonna 1932 ja viisi vuotta myöhemmin se kiellettiin.⁵⁰ Virallisen tahon suhtautuminen kielteisesti kaikkeen vepsänkieliseen toimintaan on vaikuttanut kielteisesti myös lauluperinteen kehitykseen.

Suomalaisille kielitieteilijöille vepsä on ollut kiinnostava tutkimuskohde. Vaikka Neuvostoliiton syrjäisemmille alueille, kuten vepsäläisalueille, ei ollut helppo mennä, löysivät monet kielentutkijat keinot päästä näille seuduille. Oma kiinnostukseni varhaisten kielentutkijoiden aineistoihin onkin oikeastaan lisääntynyt tutkimukseni edetessä juuri tästä syystä. Monet matkat on tehty vaikeissa olosuhteissa ja monia vaaroja uhmaten. Vaikka aineistot ovat periaatteessa vain kielennäytteitä, eivätkä ne noudata aina kulttuurintutkijan vaatimuksia, sisältävät monet haastattelut luotettavan tuntuksia kuvauksia menneiltä ajoilta.

Lopuksi

Alustavan tutkimuksen perusteella voi esittää, että äänisvepsäläinen musiikkiperinne ja laulurepertuaari eroavat etelä- ja keskivepsäläisten musiikkiperinteestä. Vaikka esimerkiksi lühüdpajot ovat tyyliltään samanlaisia, ovat niiden laulutekstit erilaisia eri alueilla. Pohjoisvepsästä löytyy myös lauluja, joita ei esiinny muualla Vepsässä. Miten laulut konkreettisesti eroavat eri alueilla, selviää vasta lisätutkimusten kautta.

---

⁵⁰ Zaitseva 1994, 53–54.

Lähteet

Arkistoaineisto

- Ala-Könni, Erkki (1978) A-K 4608, A-K 4609. Nauhoja säilytetään Tampereen yliopiston Kansanperinteen arkistossa.
- Tanner, Sirkku (1973) Yo4971. Nauhaa säilytetään Tampereen yliopiston Kansanperinteen arkistossa.

Kirjallisuus

- Ahlqvist, August 1859. *Anteckningar i Nordtschudiskan*. Helsingfors: Finska vetenskaps-societeten.
- Ahlqvist, August 1986 [1859]. *Muistelmia matkoilta Venäjällä vuosina 1854–1858*. Toim. Ilmari Vesterinen. Hämeenlinna: Karisto.
- Anttila, Aarne 1931. *Elias Lönnrot - Elämä ja toiminta I ja II*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Basilier, Hj 1890. Vepsäläiset Isaijevan volostissa. *Suomalais-Ugrilaisen seuran aikakauskirja*. Helsinki: Suomalais-ugrilainen seura, 43–84.
- Eerola, Jari 2012. *Vepsäläiset lühüdpajot – Perusrakenteet, esityskäytännöt ja tyylillinen muutos*. Väitöskirja. Tampere: Tampere University Press.
- Eerola, Jari 2007. Vepsäläinen musiikkiperinne suomalaisten kielentutkijoiden aineistoissa. *Etnomusikologian vuosikirja* Vol 19. Toim. Markus Mantere & Heikki Uimonen. Helsinki: Suomen Etnomusikologinen Seura, 121–150.
- Grünthal, Riho 1997. *Livvistä liiviin - Itämerensuomalaiset etnonymit*. Gastreniaumin toimitteita 51. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Heikkinen, Kaija 2006. *Metsänpelko ja tietäjänaiset – Vepsäläisnaisten uskonto Venäjällä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1081. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kettunen, Lauri & Siro, Paavo 1935. *Näytteitä vepsän murteista*. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Kettunen, Lauri 1945. *Tieteen matkamiehenä: Kaksitoista ensimmäistä retkeä 1907–1918*. Porvoo: WSOY.
- Kotshkurkina, Svetlana 2005. Ves ja vepsäläiset – huomioita muinaiskansan vaiheista. *Vepsä – Maa kansa, kulttuuri*. Toim. Lassi Saressalo. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1005. Tampereen museoiden julkaisuja 81. Jyväskylä: Gummerus. 29–47.
- Leisiö, Timo 1978. *Ahti Sonnininen ja hänen kansansävelmäkokoelmansa – sisältö, tausta ja ideologia*. Vertailevan kansanrunouden tutkimuksen sivulaudaturtyö. Tampereen yliopisto: Taideaineiden laitos, kansanperinne erityisesti kansanmusiikki. Julkaisematon opinnäytetyö.
- Lönnrot, Elias 1853. *Om det nord-tschudiska språket*. Helsingfors: J. C. Frenckell.
- Lönnrot, Elias 1902. *Elias Lönnrotin matkat. II osa. Vuosina 1841–1844*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 98:2. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Nestorin kronikka 1994 [1116]. Dmitri Sergejevitš Lihatsövin venäjänkielisestä tulkinnasta suomentanut Marja-Leena Jaakkola. Venäjänkielinen alkuteos: Повесть временных лет. Porvoo: WSOY.
- Niemi, A. R. 1903. *D. E. D. Europaoksen kirjeitä ja matkakertomuksia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Niemi, A. R. 1898. A. J. Sjögrenin kansanrunokokoelma – Pietarin keisarillisen tiede-akatemian omistaman käsikirjoituksen XX M VI vol. 20 mukaan. *Suomi – kirjoituksia isänmaallisista aineista*. Kolmas jakso. 15. osa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1–123.
- Saressalo, Lassi 2005. Vepsäläisestä kulttuurista, totta ja tarua. *Vepsä – Maa kansa, kulttuuri*. Toim. Lassi Saressalo. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1005. Tampereen museoiden julkaisuja 81. Jyväskylä: Gummerus. 11–24.

- Sjögren, A. J. 1955. *Tutkijan tieni*. Käsikirjoituksesta suomentanut Aulis J. Joki. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Sovijärvi Antti & Peltola Reino 1982. *Äänisvepsän näytteitä*. Suomalais-ugrilaisen seuran toimituksia 171. Helsinki: Suomalais-ugrilainen Seura.
- Tunkelo, E. A. 1946. *Vepsän kielen äännehistoria*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 228. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Tunkelo, E. A. ja Peltola, Reino 1951. *Näytteitä äänis- ja keskivepsän murteista*. Keränneet E. N. Setälä & J. H. Kala. Suomalais-ugrilaisen seuran toimituksia 100. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Turunen, Aimo 1977. August Ahlqvist Aunuksessa v. 1855. *Tieteen matkamiehiä*. Toim. Saima-Liisa Laatonen. Kalevalaseuran vuosikirja 57. Helsinki: WSOY, 216–246.
- Väisänen, A. O. 1916. Vepsän mailla. Matkamuistoja I-V. *Uusi Suometar* 1916, No: 314, 316, 324, 332 ja 344.
- Väisänen, A. O. 1969. Vepsäläisten luona v. 1916. *Kalevalaseuran vuosikirja* 49. Helsinki: WSOY, 272–288.
- Zaitseva, Nina 1994. Vepsän kieli ja sen kehitysnäkymiä. *Vepsäläiset tutuiksi. Kirjoituksia vepsäläisten kulttuurista*. Toim. Kaija Heikkinen & Irma Mullonen. Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja 108. Joensuu: Joensuun yliopisto, 51–62.